

УДК [159.922.8+159.922.62]:316.723

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-3-14>

ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛЬНИХ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ТА ДОРΟΣЛОГО ВІКУ В НЕФОРМАЛЬНІЙ СУБКУЛЬТУРІ

Мужанова Наталія Володимирівна,
аспірант кафедри психології розвитку та консультування
Житомирський державний університет імені Івана Франка

zelenu@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0072-6816>

Мета. У статті подано результати дослідження актуальних потреб особистості, яка перебуває під впливом культури неформальних угруповань. Результати дослідження дають змогу розширити інформаційний базис щодо особливостей впливу двох соціально-культурних чинників (традиційної та неформальної культур) на потребову сферу особистості. Подане дослідження мало на меті визначити особливості актуальних потреб особистості, яка є активним учасником неформальної субкультури. Методом вивчення слугувала методика діагностики актуальних потреб особистості О. Капцова. За допомогою процедур рандомізації було створено дві групи респондентів, кожна з яких складалася відповідно зі 160 представників різних неформальних груп та 160 пересічних людей у рівній кількості чоловічої та жіночої статі, дорослого та юнацького віку.

Результати. Подано аналіз рівня задоволеності потреб, їх інтегральних рівнів (психофізіологічний, соціальний, вищий) і видів діяльності (праця, спілкування, пізнання, рекреація, управління). Відповідно до середніх значень показників мір задоволеності потреб у представників неформальної субкультури та пересічних громадян виявлено, що рівень задоволеності їхніх потреб перебуває в межах задоволеності й часткової задоволеності. Визначено модальну частоту групового вибору, згідно з яким пересічні громадяни вважають свої потреби менш задоволеними (частково задоволеними і незадоволеними) порівняно з членами субкультурної спільноти.

Висновки. Таким чином, суб'єктивні відчуття представників неформальної субкультури презентують більшу міру задоволення власних потреб порівняно з членами традиційної культури (пересічними громадянами). Представлено ієрархічну структуру потреб респондентів обох досліджуваних груп. Виявлено статеву диференціацію актуальних потреб у дорослому та юнацькому віці. Актуальні потреби юних чоловіків є більш задоволеними порівняно з дорослими. У представниць жіночої статі з віком відбувалося заміщення одних потреб на інші. Встановлено негативну вікову динаміку задоволеності актуальних потреб осіб чоловічої статі та позитивну – жіночої.

Ключові слова: актуальні потреби, неформальна субкультура, особистість, юнацький вік, дорослий вік.

PECULIARITIES OF CURRENT NEEDS OF ADOLESCENT AND ADULT PERSONALITY IN INFORMAL SUBCULTURE

Muzhanova Nataliia Volodymyrivna,

Postgraduate Student at the Department of Developmental Psychology and Counseling
Zhytomyr Ivan Franko State University

zelenu@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0072-6816>

Purpose. The article presents the results of a study of the current needs of the individual who is influenced by the culture of informal groups. The results of the study allow to expand the information base on the peculiarities of the influence of two socio-cultural factors (traditional and informal cultures) on the required sphere of personality. The purpose of this study was to identify the specific needs of the individual who is an active participant in the informal subculture. The method of studying was the method of diagnosing the actual needs of the individual by O. Kaptsov. Two groups of respondents were created using randomization procedures, each of them consisted of 160 representatives of various informal groups and 160 ordinary people: males and females, adults and adolescents in equal numbers.

Results. It is given the analysis on the level of satisfaction of needs, their integral levels (psychophysiological, working, higher) and activity (application, communication, cognition, recreation, management). According to the average values of indicators of needs satisfaction of the informal subculture representatives and ordinary citizens, it was found that the level of satisfaction of their needs is within the limits of satisfaction and partial satisfaction. The modal frequency of group choice according to which ordinary citizens consider their needs less satisfied (partially satisfied and unsatisfied) compared to members of the subcultural community is determined.

Conclusions. Thus, the subjective feelings of the informal subculture present a greater degree of satisfaction of their own needs, compared to members of traditional culture (ordinary citizens). The hierarchical structure of the needs of the respondents of both study groups is presented. Gender differentiation of current needs in adulthood and adolescence is revealed. The actual needs of young men are more satisfied than those of adults. With age there was a substitution of some needs for others in females. There were established a negative age dynamics of actual needs satisfaction of male persons and positive – female.

Key words: *current needs, informal subculture, personality, adolescence, adulthood.*

Вступ

Упродовж останніх років наша держава проводить поступову євроінтеграцію. Завдяки цьому в українське суспільство інтегруються європейські цінності, потреби й життєві стандарти.

Важливість вивчення потреб людини важко переоцінити. Майже всі сфери людської діяльності ґрунтуються саме на них. Політика, економіка, засоби масової інформації та особливо маркетинг включно з індустрією розваг постійно моніторять та стимулюють об'єкти потреб людини (Гавриловська, Фурман, 2016). Внаслідок такої спрямованої дії змінюються державні установи, з'являються нові соціальні формації та розгалужується споживацька сфера (Шепелева, Валуева, Лаптева, 2018).

Класифікація потреб доволі складна, їх поділяють залежно від предмета – на матеріальні та духовні; від походження – природні, соціальні, культурні; від змісту – релігійні, професійні, моральні, політичні, естетичні; від важливості для суб'єкта – домінантні й другорядні та ін. (Rezaee Haftador & Hoseyni Koohsari, 2015).

У науковій психології найбільш популярною ієрархією потреб є концепція А. Маслоу, яка вибудовується на підґрунті соціальної зумовленості потреб (Маслоу, 2012). Життєдіяльність людини базується на первинних природних потребах (фізіологічних та в захищеності), способи їх реалізації завжди мають соціально-культурний характер (Макклелланд, 2007). Задоволеність здійснює перехід від первинних до соціальних потреб (афіліації) й далі до вищих потреб у повазі та самореалізації (Al Harbi, 2016). Потреби – це базис спрямованості особистості, саме вони детермінують діяльність та поведінку людини (Van Volkom, Dirmeitis, & Cappitelli, 2019). Взаємозв'язок потреб та світогляду особистості простежується в домаганнях, ідеалах, установках, цілях, поведінкових нормах. Своєю чергою світогляд впливає на розвиток інтересів особистості та обрання нею мотивів діяльності (Alqaisy & Ahmad, 2016).

Таким чином, наукове вивчення актуальних потреб особистості дає змогу отримати не лише значний інформаційний пласт щодо цієї людини, а й прогнозувати

її поведінку (Шепелева, Лаптева, Лаптева, Ушаков, Забелин, 2019).

Таке соціальне явище, як неформальна субкультура, не лише здійснює вплив на вже наявну систему потреб особистості, а й самостійно продукує нові потреби (Голуева, 2010). За умови відсутності традиційних шляхів соціалізації особистості потреба в приналежності до соціуму (афіліація) може бути реалізованою саме в неформальній субкультурі (Мужанова, 2020).

Оскільки в сучасному суспільстві неформальній субкультурі не втрачають своєї актуальності і найчастіше виступають альтернативним середовищем соціалізації, вкрай важливим є вивчення актуальних потреб її членів (Мужанова, 2016).

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей актуальних потреб особистості, яка є активним учасником неформальної субкультури. У процесі дослідження вирішувались такі завдання: діагностика актуальних потреб особистості, яка перебуває в неформальній субкультурі; виокремлення специфічних особливостей актуальних потреб членів неформальної субкультури; їх вікова та статева диференціація.

2. Методологія та методи

Для вивчення актуальних потреб персонічної особистості та залученої до неформальної субкультурної групи застосовували методику діагностики актуальних потреб особистості О. Капцова (Капцов, 2008), в основу якої покладена модель потреб Л. Фридмана та Ю. Кулагіної. Методика дає змогу діагностувати міру задоволеності 15 потреб особистості шляхом їх попарного порівняння. Якщо сума балів перебуває в діапазоні від 1 до 5 балів, то потреба знаходиться в зоні задоволеності, від 6 до 8 балів – зона часткової незадоволеності, 9–14 балів – зона незадоволеності. Також діагностуються інтегральні показники потреб за їх відповідними рівнями (психофізіологічним, соціальним, вищим) та видами діяльності (праця, спілкування, пізнання, рекреація, управління) (Капцов, 2008: 59). Алгоритм проведення дослідження відповідає нормативам експериментальної психології (Корнилова, 2002). Його емпіричний складник передбачав визначення актуальних потреб респондентів включно зі знахо-

дженням їх середніх групових показників та модальної частоти.

Достовірність виявлених відмінностей актуальних потреб та відповідних інтегральних показників між досліджуваними групами респондентів обчислювалася за допомогою критеріїв Ст'юдента та Манна-Уїтні, доцільність їх застосування визначалася нормальністю розподілу змінних.

Дослідженням було охоплено 320 респондентів: 160 представників різних неформальних субкультур (експериментальна група) та 160 пересічних громадян (контрольна група). Експериментальна та контрольна групи були розподілені за віковим та статевим критеріями: рівна кількість людей юнацького (18–22 роки) і дорослого (23–60 років) віку; пропорційний статевий розподіл (50% чоловічої та 50% жіночої статі).

Критеріями формування експериментальної вибірки були такі: вік, стать, економічно-фінансовий статус, освітній рівень, приналежність до неформальної субкультури. Респонденти, що були залучені до контрольної вибірки, повністю відповідали вищезазначеним характеристикам, окрім останнього критерію: вимогою для них була відсутність будь-якої залученості до неформальної субкультури не лише на теперішній час, але й в минулому.

Базою для дослідження слугували відомі місця дозвілля представників різних субкультурних угруповань міста Києва, зокрема: спортивні бари (BeerCity та BigBen), байкерські клуби ("CrazyHohols MFC", Angels MC, Balamut Brothers MFC), косплей організації (CosplayStuff, аніме клуб «Міцурукі», ТОВ «КІІВ КОМІК КОН») та інтернет-ресурси (соціальні мережі Facebook, Telegram, Twitter, Linkdn). До участі в дослідженні долучилися члени таких неформальних субкультур: «хіп-хоп» (репери) – 10 осіб; готи – 20 осіб; футбольні фанати – 30 осіб; геймери – 36 осіб; емо-кід – 6 осіб; байкери – 18 осіб; «АУЄ» – 9 осіб; толкієністи – 7 осіб; скінхеди – 8 осіб; косплей – 16 осіб.

3. Результати та дискусії

Встановлені середні значення актуальних потреб та відповідних інтегральних показників (див. табл. 1) дали змогу визначити рівень їх задоволеності у респондентів обох досліджуваних груп (експериментальної та контрольної).

Згідно з отриманими середніми значеннями показників потреб досліджених респондентів, рівень їхньої задоволеності виглядає таким чином:

1) у чоловіків-неформалів (дорослий вік) у зоні повної задоволеності перебувають потреби в безпеці і задоволеннях

та в активності і готовності до майбутнього. В зоні часткової незадоволеності міститься решта потреб: в емоційному спілкуванні, орієнтаційна потреба і потреба в свободі, в домінуванні, досягненнях, емоційній насиченості, пізнанні, а також у підготовленості, статусі, бути особистістю, морально-етичні потреби, сенсі життя, самовираженні й управлінні. Інтегральні показники потреб, які репрезентуються у відповідних рівнях (психофізіологічному, соціальному і вищому) і видах діяльності (праця, спілкування, пізнання, реакція, управління), також перебувають у зоні часткової незадоволеності.

2) у хлопців-неформалів (юнацький вік) задоволеними повною мірою є потреби в безпеці і задоволеннях, орієнтаційна потреба і потреба в свободі, в активності та готовності до майбутнього, а також у пізнанні. Частково незадоволеними лишаються потреби в емоційному спілкуванні, домінуванні, досягненнях, емоційній насиченості життя, підготовленості, статусу, бути особистістю, морально-етичні потреби, в сенсі життя, самовираженні, управлінні. Всі інтегральні рівні потреб (психофізіологічний, соціальний, вищий) та діяльнісні характеристики (праця, спілкування, пізнання, реакція, управління) юнаків є частково незадоволеними.

3) у жінок-«неформалок» (дорослий вік) у зоні задоволеності перебувають потреби в безпеці і задоволеннях, орієнтовна потреба і потреба в свободі, в активності та готовності до майбутнього, в пізнанні, в межах часткової задоволеності перебувають потреби в емоційному спілкуванні, в домінуванні, в досягненнях, в емоційній насиченості, в підготовленості, в статусі, бути особистістю, морально-етичні потреби, в сенсі життя, в самовираженні, в управлінні, всі представлені інтегральні ознаки – рівні потреб (психофізіологічний, соціальний, вищий) та види діяльності (праця, спілкування, пізнання, реакція, управління).

4) у дівчат-«неформалок» (юнацький вік) у межах задоволеності є потреби в безпеці і задоволеннях, орієнтовна потреба і потреба в свободі, в активності та готовності до майбутнього, в пізнанні, психофізіологічний рівень (інтегральна ознака рівня потреб), праця (інтегральна ознака діяльності), в зоні часткової задоволеності містяться емоційне спілкування, активність та готовність до майбутнього, досягнення, емоційна насиченість, підготовленість, бути особистістю, морально-етичні потреби, сенс життя, самовираження, потреба в управлінні, соціальний і вищий рівні та спілкування, пізнання, реакція, управ-

Таблиця 1

Середні показники актуальних потреб у репрезентативних вибірках членів неформальної субкультури та пересічних громадян

Потреби	Експериментальна група				Контрольна група			
	Ч	Х	Ж	Д	Ч	Х	Ж	Д
у безпеці і задоволенні	5,825	4,750	5,025	3,100	6,050	5,600	6,575	5,675
в емоційному спілкуванні	6,650	7,125	6,825	6,750	7,750	7,000	7,375	7,275
орієнтаційна та в свободі	6,325	5,800	5,975	5,200	6,450	6,625	6,900	6,275
в активності та готовності до майбутнього	5,075	5,750	5,650	6,200	5,875	5,450	5,775	5,575
у домінуванні	7,550	6,975	7,300	5,925	7,575	7,675	7,900	7,500
у досягненнях	7,600	7,025	7,150	6,175	7,500	7,350	7,750	7,600
в емоційній насиченості	8,175	8,000	8,175	7,675	8,125	8,100	8,000	8,200
у пізнанні	6,250	5,925	5,875	5,625	6,050	5,875	5,875	6,075
у підготовленості	7,625	7,250	7,325	6,150	7,950	7,400	8,100	7,725
у статусі	7,575	8,475	8,550	9,600	7,950	7,850	7,925	7,925
бути особистістю	7,025	7,200	7,150	7,950	6,650	6,775	6,525	6,875
морально-етичні	8,025	8,325	8,150	8,850	7,950	8,125	7,600	8,000
у сенсі життя	7,300	7,825	7,450	8,525	6,825	7,125	6,675	7,175
у самовираженні	6,800	7,125	6,925	7,925	6,275	6,775	6,275	6,575
в управлінні	6,300	6,675	6,500	7,450	5,850	6,375	5,500	6,150
психофізіологічний рівень	6,285	6,080	6,155	5,435	6,740	6,470	6,905	6,460
соціальний рівень	6,920	6,960	7,040	7,045	7,065	7,015	7,155	6,980
вищий рівень	7,090	7,430	7,235	8,140	6,710	7,035	6,515	6,955
праця	6,715	6,292	6,407	5,617	6,642	6,537	6,747	6,677
спілкування	7,577	7,777	7,680	7,707	7,895	7,707	7,617	7,790
пізнання	6,592	6,495	6,410	6,442	6,420	6,515	6,457	6,480
рекреація	6,470	6,687	6,610	6,747	6,672	6,517	6,687	6,600
управління	7,227	7,345	7,420	7,632	7,207	7,265	7,190	7,157

Примітки: Ч – чоловіки; Х – хлопці; Ж – жінки; Д – дівчата

ління (інтегральні ознаки), єдиною потребою, яка перебуває в зоні незадоволеності, є потреба в статусі.

5) у пересічних чоловіків (дорослий вік) у зоні задоволеності містяться потреби в активності та готовності до майбутнього та управлінні, а в зоні часткової незадоволеності перебувають потреби в безпеці і задоволеннях, в емоційному спілкуванні, орієнтовна потреба і потреба в свободі, в домінуванні, в досягненнях, в емоційній насиченості, в пізнанні; в підготовленості, в статусі, бути особистістю, морально-етичні потреби, в сенсі життя, в самовираженні та інтегральні показники (психофізіологічний, соціальний і вищий рівні та праця, спілкування, пізнання, реакція, управління).

6) у хлопців (юнацький вік) з контрольної групи в зоні задоволеності є потреби

в активності та готовності до майбутнього і пізнанні, в межах часткової задоволеності перебувають усі інші потреби (в безпеці і задоволеннях, орієнтовна потреба і потреба в свободі, емоційне спілкування, домінування, досягнення, емоційна насиченість, підготовленість, статус, бути особистістю, морально-етичні потреби, сенс життя, самовираження, управління) та інтегральні показники (психофізіологічний, соціальний і вищий рівні та праця, спілкування, пізнання, реакція, управління).

7) у пересічних жінок (дорослий вік) потреби в активності та готовності до майбутнього, в пізнанні та в управлінні є задоволеними, тоді як потреби (в безпеці і задоволеннях, орієнтовна потреба і потреба в свободі, емоційне спілкування, домінування, досягнення, емоційна насиченість, підготовленість, статус, бути осо-

бистістю, морально-етичні потреби, сенс життя, самовираження) і інтегральні показники (психофізіологічний, соціальний і вищий рівні та праця, спілкування, пізнання, реакція, управління) є частково незадоволеними.

8) у дівчат (юнацький вік) з контрольної групи в діапазоні задоволеності перебувають потреби в безпеці і задоволеннях та в активності й готовності до майбутнього, в діапазоні частково незадоволеності перебувають потреби в емоційному спілкуванні, орієнтовна потреба і потреба в свободі, в домінуванні, в досягненні, в емоційній насиченості, в пізнанні, в підготовленості, в статусі, бути особистістю, морально-етичні потреби, в сенсі життя, в самовираженні, включно з інтегральними показниками (психофізіологічний, соціальний і вищий рівні та праця, спілкування, пізнання, реакція, управління).

Оскільки методика передбачала оцінку та порівняння суджень (іпсативний формат) було доцільним визначення частоти вибору кожної з потреб за допомогою пошуку відповідних мод (див. табл. 2).

Знаходження модальної частоти показників потреб дало змогу визначити основні тенденції, особливості частот персональних та групових виборів респондентів експериментальної та контрольної груп. У такий спосіб було отримано більш чітку картину діапазону мір задоволеності потреб у досліджуваних.

За таких обставин у підгрупі дорослих чоловіків з неформального субкультурного середовища в зону незадоволеності потрапляли орієнтаційна потреба і потреба в свободі, а також у домінуванні та в досягненнях.

Потреби в сенсі життя, бути особистістю, в самовираженні, в управлінні та комплекс потреб психофізіологічного рівня визначені чоловіками як задоволені. Всі інші потреби перебували в зоні часткової незадоволеності.

У підгрупі юнаків-неформалів єдиною незадоволеною була потреба «в сенсі життя», а задоволеними – в безпеці і задоволеннях, орієнтаційна, в свободі, бути особистістю, в самовираженні та комплекс потреб психофізіологічного рівня.

Таблиця 2

Модальна частота актуальних потреб у репрезентативних вибірках членів неформальної субкультури та пересічних громадян

Потреби	Експериментальна група				Контрольна група			
	Ч	Х	Ж	Д	Ч	Х	Ж	Д
у безпеці і задоволенні	8	4	4	1	8	8	8	8
в емоційному спілкуванні	6	6	6	0	9	9	9	9
орієнтаційна та в свободі	9	4	4	4	9	9	9	9
в активності та готовності до майбутнього	6	6	6	6	6	6	6	6
у домінуванні	9	6	9	2	9	9	9	9
у досягненнях	9	6	8	6	9	9	9	9
в емоційній насиченості	8	8	8	4	8	8	8	8
у пізнанні	7	6	6	6	6	6	6	6
у підготовленості	8	8	8	8	8	8	8	8
у статусі	6	6	6	6	6	6	6	6
бути особистістю	5	5	5	6	5	5	5	5
морально-етичні	7	7	7	9	7	7	7	7
у сенсі життя	4	9	9	12	4	4	4	4
у самовираженні	5	5	5	7	5	5	5	5
в управлінні	5	8	5	8	5	5	5	5
психофізіологічний рівень	4,2	4,2	8,2	3,2	8,2	8,2	8,2	8,2
соціальний рівень	7,40	7,40	7,40	6,20	7,40	7,40	7,40	7,40
вищий рівень	5,40	5,40	5,40	8a	5,40	5,40	5,40	5,40
праця	7,30	7,30	7,30	5a	7,30	7,30	7,30	7,30
спілкування	8,30	8,30	8,30	6,60	8,30	8,30	8,30	8,30
пізнання	6,30	6,30	6,30	5a	6,30	6,30	6,30	6,30
рекреація	6,30	6,30	6,30	8	6,30	6,30	6,30	6,30
управління	6,60	6,60	6,60	5,30	6,60	6,60	6,60	6,60

Примітки: Ч – чоловіки; Х – хлопці; Ж – жінки; Д – дівчата

Таблиця 3

Рангове представлення актуальних потреб членів неформальної субкультури та пересічних громадян

Потреби	Експериментальна група				Контрольна група			
	Ч	Х	Ж	Д	Ч	Х	Ж	Д
у безпеці і задоволенні	11	1,5	1,5	2	10	10	10	10
в емоційному спілкуванні	6	7,5	7,5	1	13,5	13,5	13,5	13,5
орієнтаційна та в свободі	14	1,5	1,5	4,5	13,5	13,5	13,5	13,5
в активності та готовності до майбутнього	6	7,5	7,5	8	6	6	6	6
у домінуванні	14	7,5	14,5	3	13,5	13,5	13,5	13,5
у досягненнях	14	7,5	12	8	13,5	13,5	13,5	13,5
в емоційній насиченості	11	13	12	4,5	10	10	10	10
у пізнанні	8,5	7,5	7,5	8	6	6	6	6
підготовленості	11	13	12	12,5	10	10	10	10
у статусі	6	7,5	7,5	8	7	6	6	6
бути особистістю	3	3,5	4	8	3	3	3	3
морально-етичні	8,5	11	10	14	8	8	8	8
у сенсі життя	1	15	14,5	15	1	1	1	1
у самовираженні	3	3,5	4	11	3	3	3	3
в управлінні	3	13	4	12,5	3	3	3	3

Примітки: Ч – чоловіки; Х – хлопці; Ж – жінки; Д – дівчата

У дорослих представниць неформальної субкультури найчастіше в зону незадоволеності потрапляли потреби в домінуванні та сенсі життя. Згідно з їхніми відповідями, в зоні задоволеності перебували такі потреби, як у безпеці і задоволеннях, орієнтаційна, в свободі, бути особистістю, в самовираженні та в управлінні.

Юні неформальні дівчата рідше вибирали потреби в безпеці і задоволеннях, в емоційному спілкуванні, орієнтаційну потребу і потребу в свободі, в домінуванні, в емоційній насиченості, що сприяло потраплянню потреб психофізіологічного рівня, в праці та пізнанні до зони задоволеності також. Морально-етичні потреби та потреби в сенсі життя дівчатами нехтувалися рідше, тому вони і перебувають у зоні незадоволеності.

Як видно з таблиці, між представників традиційного культурного соціуму ні за віком, ні за статтю розбіжностей не виявлено. Для досліджених пересічних людей найчастіше в зоні задоволеності перебували потреби бути особистістю, в сенсі життя, самовираженні, управлінні, а в зоні незадоволеності – потреби в емоційному спілкуванні, орієнтаційна потреба і потреба в свободі, в домінуванні, в досягненнях.

Для об'єктивації результатів вивчення актуальних потреб представників неформальних субкультур та традиційної культури було здійснено процедуру ранжування акту-

альних потреб досліджуваних експериментальної та контрольної груп (див. табл. 3).

Дорослі чоловіки, члени неформальної субкультури, визначають для себе таку ієрархію потреб: 1) у сенсі життя; 2) у самовираженні, в управлінні, бути особистістю; 3) у статусі, в активності та готовності до майбутнього, в емоційному спілкуванні; 4) морально-етичні, в пізнанні; 5) безпеці і задоволеннях, в емоційній насиченості, в підготовленості; 6) орієнтаційну і потребу в свободі, в домінуванні, в досягненнях.

Хлопці з неформальної субкультури представили таку ієрархію потреб: 1) у безпеці і задоволеннях, орієнтаційну, в свободі; 2) бути особистістю, в самовираженні; 3) в емоційному спілкуванні, в активності та готовності до майбутнього, в домінуванні, в досягненнях, у пізнанні, в статусі; 4) морально-етичні потреби; 5) в емоційній насиченості, в підготовленості та в управлінні; 6) у сенсі життя.

Ієрархія потреб дорослих жінок-«неформалок»: 1) у безпеці і задоволеннях, орієнтаційна, в свободі; 2) бути особистістю, в самовираженні, в управлінні; 3) в емоційному спілкуванні, в активності та готовності до майбутнього, в пізнанні, в статусі; 4) морально-етичні потреби; 5) у досягненнях, емоційній насиченості, підготовленості; 6) у домінуванні та в сенсі життя.

Ієрархічна структура потреб юних дівчат-«неформалок» є найбільш диференційованою порівняно з представниками реш-

ти підгруп та має такий вигляд: 1) потреби в емоційному спілкуванні; 2) у безпеці і задоволеннях; 3) у домінуванні; 4) орієнтаційна потреба і потреба в свободі та в емоційній насиченості; 5) в активності та готовності до майбутнього, в досягненнях, пізнанні, статусі, бути особистістю; 6) в самовираженні; 7) у підготовленості та в управлінні; 8) морально-етичні потреби, в сенсі життя.

Неочікуваними вийшли ієрархічні структури потребових сфер пересічних громадян. За винятком потреби у статусі ієрархічні системи потреб представників традиційної культури як дорослих, так і юнацтва є ідентичними. До того ж відсутній статеві відмінності. Лише у дорослих чоловіків потреба в статусі є дещо більшою мірою незадоволеною порівняно з іншими респондентами.

Перейдемо до аналізу значущих відмінностей між показниками потреб представників неформальної субкультури та звичайних громадян.

У чоловіків-«неформалів» більшою мірою порівняно з їх пересічними ровесниками є задоволені потреба в активності та готовності до майбутнього ($U-2,96$; $p \leq 0,01$).

У жінок з неформальної субкультури порівняно з пересічними ровесницями більшою мірою не задовольняються потреби у самовираженні ($t 2,67$; $p \leq 0,01$) та комплекс потреб вищого рівня ($t -2,08$; $p \leq 0,05$) і краще задовольняються потреби в безпеці ($t -2,73$; $p \leq 0,01$), в підготовленості ($U-2,18$; $p \leq 0,05$) та всі потреби психофізіологічного рівня ($t -2,13$; $p \leq 0,05$). Дівчата-«неформалки» порівняно з пересічними більшою мірою не задовольняють власні потреби в активності та готовності до майбутнього ($t -2,29$; $p \leq 0,05$), в статусі ($U-2,40$; $p \leq 0,05$), бути особистістю ($t -2,05$; $p \leq 0,05$), морально-етичні потреби ($U-2,85$; $p \leq 0,01$), в самовираженні ($U-3,60$; $p \leq 0,01$), в управлінні ($U-4,15$; $p \leq 0,01$) та потреб вищого рівня ($U-3,46$; $p \leq 0,01$), краще задовольняють потреби у безпеці ($U -4,46$; $p \leq 0,01$), домінуванні ($t -2,56$; $p \leq 0,01$), досягненнях ($t -4,51$; $p \leq 0,01$), в підготовленості ($U-4,04$; $p \leq 0,01$), психічному рівні ($t -2,73$; $p \leq 0,01$) та праці ($U-4,45$; $p \leq 0,01$).

Безпосереднє порівняння показників осіб експериментальної групи встановило таке: для юнаків порівняно з дорослими чоловіками є важливішими потреби в активності та готовності до майбутнього ($t -2,58$; $p \leq 0,01$); в безпеці ($U-3,33$; $p \leq 0,01$), в домінуванні ($t 2,17$; $p \leq 0,05$), в досягненнях ($U-2,92$; $p \leq 0,01$), в підготовленості ($U-3,04$; $p \leq 0,01$) та праці ($U-3,43$; $p \leq 0,01$). Для дорослих жінок більш вагомими порівняно

з юними є потреби в активності та готовності до майбутнього ($t -2,00$; $p \leq 0,05$), в самовираженні ($U-2,73$; $p \leq 0,01$), в потребі управління ($U-3,19$; $p \leq 0,01$) та потребах вищого рівня ($U-2,72$; $p \leq 0,01$).

Висновки

Актуальні потреби та їх інтегральні показники представників неформальних субкультур та пересічних громадян перебувають у межах задоволеності та частково задоволеності. Визначення модальної частоти кожної з потреб (найбільш поширеного вибору в групі) засвідчив, що більшість представників неформальної субкультури вважають свої потреби задоволеними або частково задоволеними, тоді як більшість пересічних громадян схильні нижче оцінювати задоволеність своїх потреб (часткова незадоволеність чи незадоволеність).

Процедура ранжування актуальних потреб виявила, що система потреб представників неформальних субкультур є більш ієрархічно та статево диференційованою порівняно з потребою сферою пересічних громадян.

Знайдено значущі відмінності в показниках представників неформальної субкультури та пересічних громадян. Максимальна кількість відмінних ознак спостерігалася між представницями жіночої статі, особливо юними дівчатами. Мінімальна кількість була виявлена у представників чоловічої статі, поміж юнаків взагалі відсутня.

Наявні вікові особливості в потребовій сфері учасників субкультури. Рівень задоволеності актуальних потреб дорослих представників неформальної субкультури нижчий порівняно з пересічними громадянами. Поміж юних членів неформальної субкультури спостерігалася протилежна ситуація, а саме рівень задоволеності актуальних потреб юних дівчат вищий, ніж у пересічних юнок.

Простежується статева диференціація в актуальних потребах дорослих і юнацтва з неформальних угруповань. Рівень задоволеності потреб юнаків вищий порівняно з дорослими чоловіками. Дорослі жінки більшою мірою порівняно з дівчатами не задовольняють потреби в безпеці, домінуванні, досягненнях, підготовленості, праці та краще задовольняють потреби в готовності до майбутнього, самовираженні, в управлінні, а також потреби вищого рівня.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні особистісних корелятивів смислової сфери представників неформальної субкультури, які зумовлюють задоволеність особистісних потреб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голуева М. М. Специфика негативного влияния субкультуры на развитие личности подростка. *Вестник ТГПУ*, 2010. № 5(95), с. 153–158. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-negativnogo-vliyaniya-subkultury-na-razvitie-lichnosti-podrostka/viewer> (дата звернення: 10.06.2020).
2. Гавриловська К.П., Фурма, О.І. Особливості Я-концепції осіб, що перебувають у неформальних релігійних організаціях. *Наука і освіта*, 2016. № 5, с. 78–83. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-5-11 (дата звернення: 10.06.2020).
3. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Питер. 2012. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=49550 (дата звернення: 10.06.2020).
4. Макклелланд Д. Мотивация человека. Санкт-Петербург : Питер. 2007. URL: <https://may.alleng.org/d/psy/psy110.htm> (дата звернення: 10.06.2020).
5. Капцов А.В. Методика для диагностики актуальных потребностей личности. *Вестник Самарской гуманитарной академии*, 2008. № 4, с. 59–70. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-dlya-diagnostiki-aktualnyh-potrebnostey-lichnosti> (дата звернення: 10.06.2020).
6. Корнилова Т. В. Экспериментальная психология. Теория и методы : учебник. 2002. Москва : Аспект Пресс. URL: http://schoolint24.ru/psy/literature/kornilova_t.v-ehksperimentalnaja_psikhologija (дата звернення: 10.06.2020).
7. Мужанова Н.В. Вікові особливості смислової сфери представників неформальних субкультур. *Наука і освіта*, 2016. № 5, с. 228–232. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-5-37 (дата звернення: 10.06.2020).
8. Мужанова Н.В. Особенности личностной зрелости представителей неформальной субкультуры. *Science and Educationa New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2020. № VIII (90), с. 62–66. DOI: 10.31174/SEND-PP2020-222VIII90-14 (дата звернення: 10.06.2020).
9. Шепелева Е., Лаптева Е., Лаптева Н., Ушаков Д., Забелин, С. Формирование ценностных ориентаций учащихся, воспитывающихся в семьях и детских социальных учреждениях. *Сибирский психологический журнал*, 2019. № 74, с. 126–138. DOI: 10.17223/17267080/74/8 (дата звернення: 10.06.2020).
10. Шепелева Е., Валуева Е., Лаптева Е. Потребность в познании: сравнительный анализ различных исследовательских и психодиагностических подходов. *Современная зарубежная психология*, 2018. № 7(3), с. 115–125. DOI: 10.17759/jmfp.2018070311 (дата звернення: 10.06.2020).
11. Van Volkom M., Dirmeitis D. & Cappitelli S. An Investigation of the Connection between Parenting Styles, Birth Order, Personality, and Sibling Relationships. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 2019. No. 7, pp. 55–63. DOI: 10.15640/jpbs.v7n1a7 (дата звернення: 10.06.2020).
12. Alqaisy M. & Ahmad M. Thawabieh Personal Traits and their Relationship with Future Anxiety and Achievement. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 2016. No. 4(2), pp. 122–130. DOI: 10.15640/jpbs.v4n2a11 (дата звернення: 10.06.2020).
13. Al Harbi M. Faculty Attitudes Toward and Motivation for Virtual Learning Environments (VLE) for Language Studies: A Cross-National Study in Saudi Arabian Universities. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 2016. No. 4(2), pp. 100–114. DOI: 10.15640/jpbs.v4n2a9 (дата звернення: 10.06.2020).
14. Rezaee Haftador H. & Hoseyni Koohsari E. Examination of Human Psychological Needs according to Islamic Teachings. *Asian Social Science*, 2015. No.11,18, pp. 93–99. DOI: 10.5539/ass.v11n18p93 (дата звернення: 10.06.2020).

REFERENCES:

1. Golueva, M.M. (2010). Spetsifika negativnogo vliyaniya subkulturyi na razvitie lichnosti podrostka. [The specifics of the negative impact of subculture on the development of the personality of a teenager]. *Vestnik TGPU – Bulletin of the TSPU*, 5(95), 153–158. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-negativnogo-vliyaniya-subkultury-na-razvitie-lichnosti-podrostka/viewer> [in Russian].
2. Havrylovska, K.P. & Furman, O.I. (2016). Osoblyvosti Ya-kontseptsii osib, shcho perebuvauiut u neformalnykh relihiinykh orhanizatsiiah [Features of self-conception of persons who are in informal religious organizations]. *Nauka i osvita – Science and education*, 5, 78–83. DOI: 10.24195/2414-4665-2016-5-11 [in Ukrainian].
3. Maslou, A. (2012). Motivacziya i lichnost' [Motivation and personality]. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
4. Makklelland, D. (2007). *Motivacziya cheloveka [Human motivation]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
5. Kapczov, A. (2008). Metodika dlya diagnostiki aktual'ny'kh potrebnostej lichnosti [A technique for diagnosing the urgent needs of an individual]. *Vestnik Samarskoj gumanitarnej akademii – Bulletin of the Samara Humanitarian Academy*, 2(4), 59–70. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-dlya-diagnostiki-aktualnyh-potrebnostey-lichnosti> [in Russian].
6. Kornilova, T. (2002). *E'ksperimental'naya psikhologiya. Teoriya i metody'.* Uchebnik. Moskva: Aspekt Press [in Russian].
7. Muzhanova, N.V. (2016). Vikovi osoblyvosti smyslovoi sfery predstavnykiv neformalnykh subkultur [Semantic sphere age features among representatives of informal subcultures]. *Nayka i osvita – Science and education*, 5, 228–232. DOI:10.24195/2414-4665-2016-5-37 [in Ukrainian].
8. Muzhanova, N.V. (2020). Features of personal maturity of representatives of the informal subculture. *Science and Educationa New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VIII(90), 62–66. DOI: 10.31174/SEND-PP2020-222VIII90-14 [in Russian].
9. Shepeleva, E., Lapteva, E., Lapteva, N., Ushakov, D. & Zabelin, S. (2019). Formirovanie czennostny'kh orientaczij uchashhikhsya, vospity'vayushhikhsya v sem'yakh i detskikh soczial'ny'kh ucherezheniyakh [The formation of value orientations of students brought up in families and children's social institutions]. *Sibirskij psikhologicheskij zhurnal – Siberian Psychological Journal*, 74, 126–138. DOI: 10.17223/17267080/74/8 [in Russian].

10. Shepeleva, E., Valueva, E., & Lapteva, E. (2018). Potrebnost' v poznanii: sravnitel'ny'j analiz razlichny'kh issledovatel'skikh i psikhodiagnosticheskikh podkhodov [The need for knowledge: a comparative analysis of various research and psychodiagnostic approaches]. *Sovremennaya zarubezhnaya psikhologiya – Modern foreign psychology*, 7(3), 115–125. DOI: 10.17759/jmfp.2018070311 [in Russian].
11. Van Volkom, M., Dirmeitis, D. & Cappitelli, S. (2019). An Investigation of the Connection between Parenting Styles, Birth Order, Personality, and Sibling Relationships. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 7, 55–63. DOI: 10.15640 / jpbs.v7n1a7 [in English].
12. Alqaisy, M. & Ahmad, M. (2016). Thawabieh Personal Traits and their Relationship with Future Anxiety and Achievement. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 4(2), 122–130. DOI: 10.15640 / jpbs.v4n2a11 [in English].
13. Al Harbi, M. (2016). Faculty Attitudes Toward and Motivation for Virtual Learning Environments (VLE) for Language Studies: A Cross-National Study in Saudi Arabian Universities. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 4(2), 100–114. DOI: 10.15640 / jpbs.v4n2a9 [in English].
14. Rezaee Haftador, H. & Hoseyni Koohsari, E. (2015). Examination of Human Psychological Needs according to Islamic Teachings. *Asian Social Science*, 11 18, 93–99. DOI: 10.5539 / ass.v11n18p93 [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.06.2020.

The article was received 17 June 2020.

УДК 159.9-053:316.625:305

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-3-15>

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Шахова Олена Григорівна,

кандидат біологічних наук,
доцент кафедри соціології та психології

Харківський національний університет внутрішніх справ

olenashakhova14@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-7860-6972>

Чепіга Лада Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології

Харківський національний університет внутрішніх справ

<http://orcid.org/0000-0002-2519-5698>

Мета. Виявити та проаналізувати гендерні аспекти долаючої поведінки і життєстійкості підлітків з метою визначення основних напрямів стратегії зміцнення їх психологічного здоров'я та профілактики емоційних і поведінкових розладів.

Методи. Для вирішення поставлених завдань використовували методи психологічного тестування, статистичної обробки та аналізу даних. Життєстійкість оцінювали за допомогою тесту життєстійкості С. Мадді в адаптації Д.О. Леонтєва. Базисні переконання досліджували за допомогою шкали базових переконань Р. Янов-Бульман в адаптації М.А. Падун і А.В. Котельникової. Для діагностики механізмів психологічного захисту використовували методику «Індекс життєвого стилю» Плутчика-Келлермана-Конте. Статистичний аналіз даних проводили, використовуючи t-критерій Стьюдента. У дослідженні брали участь 70 підлітків – школярів Харківської області віком від 15 до 16 років: 34 хлопці та 36 дівчат.

Результати. Встановлено, що дівчата, спираючись на довіру до світу і цінність власного «Я», у стресових ситуаціях рідше за хлопців використовують ранні психологічні захисти, які спотворюють реальність, та частіше використовують копінг-стратегії, базовані на більш зрілих психологічних захистах, що є важливою основою для їх більшої порівняно з хлопцями життєстійкості. У хлопців достовірно вища ніж у дівчат загальна напруженість усіх психологічних захистів, що задає формування менш адаптивної ніж у дівчат системи долаючої поведінки і призводить до їх меншої життєстійкості.

Висновки. Стратегію зміцнення психологічного здоров'я підлітків та профілактики емоційних і поведінкових розладів пропонується будувати в декількох напрямках: розвиток компонентів життєстійкості (переважно залученості та прийняття ризику); формування базових переконань у тому, що світ сповнений сенсу і кожна людина є цінною сама по собі; розвиток інструментальних копінг-стратегій; формування зрілих механізмів психологічного захисту.

Ключові слова: підлітки, гендерні відмінності, життєстійкість, долаюча поведінка, психологічний захист.